

**Właściwości psychometryczne
Kwestionariusza do Badania Zaburzonych Relacji w Rodzinie (KBZRR)**

**Psychometric properties
of the Disturbed Family Relationships Questionnaire (KBZRR)**

Beata Pawłowska*, Emilia Potembska**

*Katedra i Klinika Psychiatrii UM w Lublinie

**Samodzielny Publiczny Szpital Wojewódzki im. Jana Bożego w Lublinie

Streszczenie

W artykule przedstawiono etapy budowy Kwestionariusza do Badania Zaburzonych Relacji w Rodzinie (KBZRR). W pierwszym etapie utworzono kwestionariusz składający się z 60 pytań opisujących różne aspekty zaburzonych relacji między rodzicami i dziećmi. Pierwotną wersją kwestionariusza przebadano 185 kobiet, w wieku 16-19 lat. Następnie dokonano przesiewu itemów i odrzucono pytania o słabej wariancji. W kolejnym etapie pracy wykonano analizę czynnikową, na podstawie której wyodrębniono pięć czynników, którym nadano nazwy: (1) Przemoc, (2) Nadopiekuńczość, (3) Koalicja z matką, (4) Brak akceptacji-odrzućcie oraz (5) Obojętność. Odrzućcie itemy o najniższych ładunkach czynnikowych oraz o najniższych wskaźnikach swoistości czynnikowej. Ostateczna wersja kwestionariusza KBZRR składa się z 36 pytań. Współczynniki rzetelności dla poszczególnych czynników są wysokie i wynoszą: dla czynnika - Przemoc alfa Cronbacha=0,87; dla czynnika - Nadopiekuńczość alfa Cronbacha=0,79, dla czynnika - Koalicja z matką alfa Cronbacha=0,83, dla czynnika -Brak akceptacji-odrzućcie alfa Cronbacha=0,71 oraz czynnika - Obojętność alfa Cronbacha=0,79. Wyodrębnione czynniki KBZRR wyjaśniają w sumie 48% wariancji, za pomocą 36 itemów.

Summary

The article presents the stages of developing the Disturbed Family Relationships Questionnaire (Kwestionariusz do Badania Zaburzonych Relacji w Rodzinie, KBZRR). In the first stage, a questionnaire was developed, which consisted of 60 questions describing different aspects of disturbed relationships between parents and children. 185 women, aged 16-19 years, were assessed using this version of the questionnaire. After that, the items were reviewed, and the questions with weak variation were withdrawn. As a next stage, a factor analysis was performed, which allowed to elicit 5 factors: (1) Violence, (2) Overprotectiveness, (3) Coalition with the mother, (4) Lack of acceptance-Rejection, and (5) Indifference. Items with the lowest factor loadings and with the lowest indicators of factor specificity were withdrawn. The final version of the questionnaire consisted of 36 questions. Cronbach coefficient alpha reliabilities for each factor were high, as follows: 0,87 for Violence, 0,79 for Overprotectiveness, 0,83 for Coalition with the mother, 0,71 for Lack of acceptance-Rejection, and 0,79 for Indifference. The selected factors together explained 48% of variance using 36 items.

Słowa kluczowe: zaburzone relacje w rodzinie, kwestionariusz

Keywords: disturbed family relationships, questionnaire

Obok perspektywy społeczno-kulturowej, indywidualnej i biologicznej wpływy rodzinne spotręgane są jako czynniki zarówno predysponujące, wyzwalające jak i podtrzymujące rozwój objawów różnych zaburzeń, w tym zaburzeń nerwicowych, PTSD, zaburzeń osobowości, anoreksji i bulimii, a także uzależnień [1,2]. Zgodnie z założeniami ujęcia systemowego, patologii i problemów jednej osoby nie da się wyjaśnić jedynie w kategoriach jej zaburzonych procesów intrapsychicznych, gdyż problemy te są wyrazem dysfunkcjonalności całego systemu rodzinnego [3].

W związku z rolą, jaką odgrywają czynniki rodzinne w genezie i utrwalaniu się wielu zaburzeń psychicznych istnieje potrzeba opracowania kwe-

stionariusza, który pozwoliłby na badanie nieprawidłowych relacji między rodzicami i dziećmi, uwzględniając jednocześnie różne modele rodzin opisywane w literaturze przedmiotu. Kwestionariusz ten służyłby do badania relacji w rodzinach zarówno młodzieży, jak i osób dorosłych z zaburzeniami zachowania, nerwicowymi, zaburzeniami osobowości, z anoreksją i bulimią, osób z różnego rodzaju uzależnieniami oraz osób współuzależnionych.

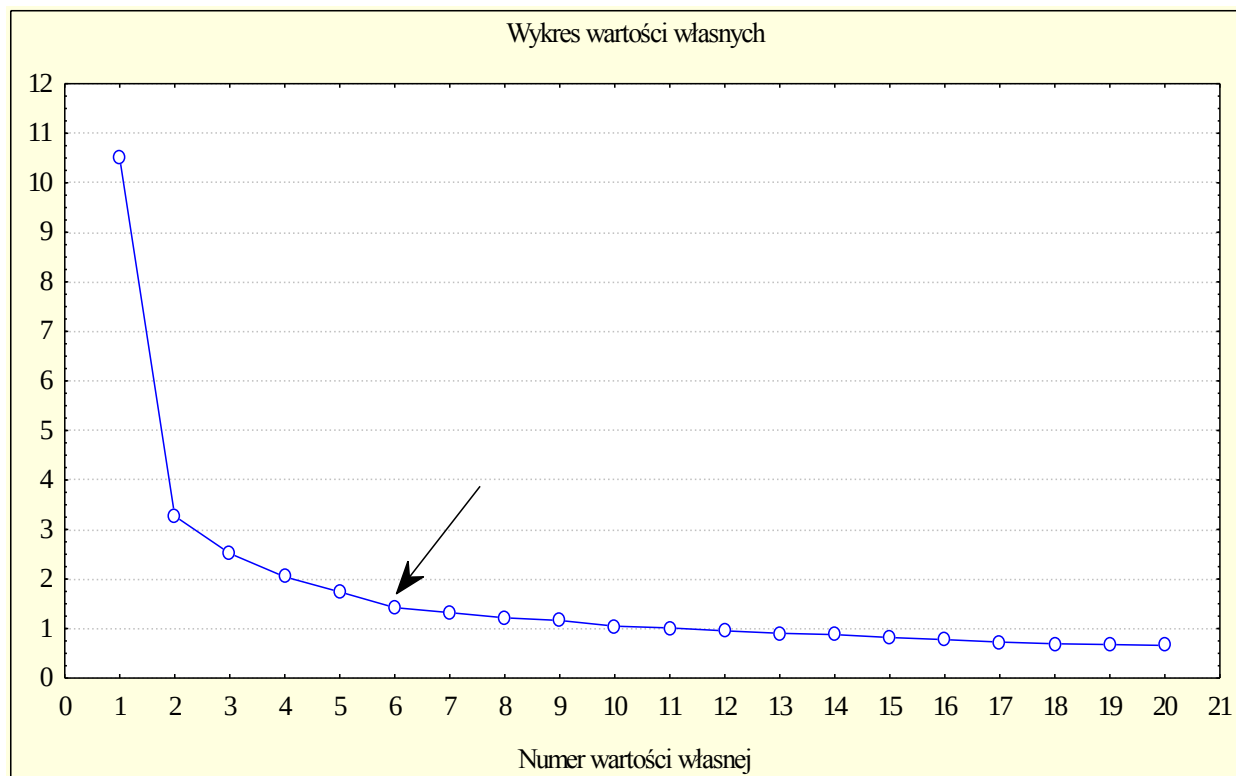
Procedura Kwestionariusza do Badania Zaburzonych Relacji w Rodzinie (KBZRR) i jego właściwości psychometrycznych

Pierwotna wersja kwestionariusza składała się z 60 itemów opisujących zaburzone relacje w rodzi-

nie. Badani mieli możliwość udzielania na pytania zawarte w kwestionariuszu następujących odpowiedzi: „nigdy”, „rzadko”, „czasem”, „często”, „zawsze”, za które otrzymywali odpowiednio: 0, 1, 2, 3 lub 4 punkty. Pierwotną wersją kwestionariusza przebadano 185 uczennic lubelskiego liceum, w wieku 16-19 lat. Obliczono średnie wartości dla każdego itemu oraz wyniki maksymalne i minimalne. Następnie dokonano przesiewu pytań i odrzucono itemy o słabej wariancji oraz dużej skośności.

Dalsze analizy zmierzały do ustalenia wymiarów zaburzonych relacji między rodzicami i dziećmi. W tym celu zastosowano analizę głównych składowych z rotacją ortogonalną Varimax. Wyznacznik macierzy korelacji dla wszystkich itemów wynosił 9,93E-010. Testy Kaisera-Mayera-Olkina: miara KMO adekwatności doboru próby była równa 0,837, a Test sferyczności Bartletta był bardzo istotny (χ^2 -kwadrat=3506,93; df =861; $p<0,0001$).

Rys.1. Wykres osypiska

Za optymalne uznano rozwiązanie 5-czynnikowe z uwagi na: kształt krzywej osypiska (rys.1) – punkt spłaszczenia od 6-go czynnika oraz interpretowalność czynników. Odrzucono itemy o najniższych ładunkach czynnikowych oraz o najniższych wskaźnikach swoistości czynnikowej. Swoistość czynnikowa jest różnicą pomiędzy kwadratem współczynnika korelacji i -tej pozycji z danym czynnikiem a sumą kwadratów danej pozycji z pozostałymi czynnikami i stanowi wskaźnik wyłączności skorelowania danego itemu z danym czynnikiem, na tle korelacji z innymi czynnikami.

Następnie zweryfikowano strukturę czynnikową 36 wybranych itemów, ponownie obliczając analizę głównych składowych. Potwierdziła ona stabilność pięcioczynnikowej struktury kwestionariusza. Ostateczna wersja kwestionariusza KBZRR została zamieszczona w załączniku nr 1.

Tabela 1 zawiera szczegółowe informacje na temat ładunków czynnikowych poszczególnych

36 pytań tworzących ostateczną wersję kwestionariusza KBZRR, ich swoistości czynnikowej, średnich oraz odchyłeń standardowych.

Pierwszy czynnik, którego udział w wyjaśnieniu wariancji wynosi 14% został nazwany „Przemoc”. Na treść psychologiczną tego czynnika składają się takie zachowania rodziców wobec dziecka, jak: stosowanie przemocy emocjonalnej, fizycznej i seksualnej, nieszanowanie prywatności, zdania dziecka, wyśmiewanie jego błędów.

Drugi czynnik, którego udział w wyjaśnieniu wariancji wynosi 9% nazwany został - „Nadopiekuńczość”. Na treść psychologiczną tej skali składa się lęk przed dorastaniem i radzeniem sobie w życiu samodzielnie, bez rodziców, przekonanie dziecka, że tylko rodzice znają jego potrzeby i uczucia, tylko oni mogą dać poczucie bezpieczeństwa, zrozumienia, ochronić przed problemami dorosłego życia i zagrażającym i obcym światem oraz przekonanie, że w życiu można liczyć tylko na rodziców.

Tab. 1. Struktura czynnikowa ostatecznej wersji Kwestionariusza (KBZRR)

Itemy KBZRR	Ładunki czynnikowe					Swoistość czynnikowa				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Doświadczałam przemocy seksualnej (dotykanie, kontakty seksualne)	0,77	0,17	-0,01	0,00	-0,06	0,56	-0,56	-0,62	-0,62	-0,61
Doświadczałam przemocy fizycznej (bicie, popychanie)	0,71	0,05	0,27	0,22	0,03	0,37	-0,62	-0,47	-0,53	-0,62
Rodzice /mama, tato/ stosują przemoc	0,71	0,11	0,32	0,19	-0,06	0,35	-0,63	-0,45	-0,58	-0,65
Rodzice /mama, tato/ wyśmiewają moje błędy	0,61	-0,03	0,09	0,42	0,12	0,17	-0,57	-0,56	-0,22	-0,55
Rodzice /mama, tato/ nie respektowali mojego zdania	0,57	0,02	0,22	0,26	0,26	0,14	-0,51	-0,41	-0,37	-0,38
Rodzice /mama, tato/ nie respektują mojej prywatności	0,52	0,06	0,25	0,22	0,12	0,14	-0,39	-0,27	-0,30	-0,37
Doświadczałam przemocy emocjonalnej (wyzwiska, wyśmiewanie się)	0,52	-0,06	0,31	0,20	0,13	0,11	-0,42	-0,23	-0,35	-0,40
Rodzice /mama, tato/ nie liczą się z moim zdaniem	0,53	0,09	0,26	0,26	0,18	0,11	-0,45	-0,33	-0,32	-0,40
Dopóki jestem w z rodzicami /mama, tato/, czuję się bezpieczna	-0,06	0,69	-0,05	0,02	0,23	-0,53	0,42	-0,53	-0,54	-0,43
Tylko rodzice /mama, tato/ mogą ochronić mnie przed problemami dorosłego życia	0,19	0,63	0,12	-0,05	0,14	-0,40	0,32	-0,44	-0,47	-0,43
Wiem, że mogę w życiu liczyć tylko na rodziców	0,17	0,60	0,06	0,04	0,17	-0,36	0,29	-0,41	-0,42	-0,36
Tylko dom rodzinny ochroni mnie przed zagrażającym, obcym światem	0,14	0,60	0,25	-0,10	0,19	-0,45	0,23	-0,36	-0,47	-0,41
Tato ochrania mnie przed problemami	0,05	0,55	-0,27	0,07	0,14	-0,40	0,21	-0,26	-0,40	-0,37
Tylko rodzice /mama, tato/ mogą ochronić mnie przed problemami dorosłego życia	0,32	0,55	0,18	-0,06	-0,09	-0,24	0,16	-0,39	-0,44	-0,43
Mama wie najlepiej czego potrzebuję, i co czuję	-0,16	0,49	0,20	0,07	-0,14	-0,28	0,15	-0,25	-0,32	-0,29
Mama próbuje rozwiązać wszystkie moje problemy	0,20	0,54	0,31	0,15	0,09	-0,38	0,12	-0,27	-0,41	-0,44
Boję się, jak poradzę sobie w życiu bez rodziców /mamy, taty/	-0,03	0,43	0,16	0,20	-0,24	-0,31	0,06	-0,26	-0,23	-0,20
Bywały sytuacje, gdy broniłam mamę przed tatą	0,13	0,08	0,66	0,03	0,19	-0,46	-0,48	0,37	-0,50	-0,42
Tato nie radzi sobie z problemami jakie niesie życie	0,27	0,08	0,64	0,02	0,12	-0,36	-0,49	0,31	-0,50	-0,47
Mama nie jest zadowolona ze swojego małżeństwa	0,21	-0,15	0,61	0,10	-0,01	-0,36	-0,40	0,30	-0,43	-0,45
Mama chroniła mnie przed tatą	0,11	0,09	0,60	0,00	0,22	-0,40	-0,41	0,29	-0,42	-0,33
Gdy mama sprzecza się z tatą staje po jej stronie	0,00	0,09	0,58	0,05	0,33	-0,45	-0,43	0,21	-0,44	-0,24
Mama potrzebuje mojej opieki i pocieszenia	0,07	0,35	0,60	0,01	0,14	-0,50	-0,26	0,21	-0,51	-0,47
Uważam, że mama nie poradzi sobie beze mnie	0,26	0,14	0,54	0,02	0,13	-0,26	-0,36	0,19	-0,40	-0,37
Mama nie radzi sobie z problemami jakie niesie życie	0,36	0,17	0,54	0,16	-0,01	-0,21	-0,42	0,10	-0,43	-0,48
Beze mnie mama byłaby samotna	-0,05	0,24	0,53	0,28	-0,24	-0,47	-0,36	0,08	-0,31	-0,36
Mówię mamie jak ma postępować	0,36	0,17	0,50	-0,06	0,19	-0,18	-0,39	0,05	-0,44	-0,38
Rodzice /mama, tato/ karali mnie za każde przewinienie	0,13	-0,06	0,07	0,72	0,05	-0,51	-0,54	-0,53	0,49	-0,54
Rodzice /mama, tato/ nie są zadowoleni z moich osiągnięć	0,03	-0,06	0,03	0,70	0,10	-0,50	-0,49	-0,50	0,47	-0,48
Rodzice /mama, tato/ stawiają mi wysokie wymagania	0,09	0,10	0,09	0,56	0,06	-0,32	-0,32	-0,32	0,28	-0,33
Mama/tato nie znosi sprzeciwu	0,33	0,10	0,10	0,58	0,21	-0,29	-0,49	-0,49	0,17	-0,43
Zdaniem rodziców /mama, tato/ powinnam schudnąć	0,39	0,04	-0,15	0,57	0,06	-0,20	-0,51	-0,46	0,15	-0,50
Mama poświęca mi znacznie więcej uwagi i czasu gdy jestem chora, niż kiedy jestem zdrowa	0,04	0,27	0,20	0,06	0,54	-0,40	-0,26	-0,33	-0,40	0,17
Aby nie martwić rodziców, nie mówię im o swoich problemach	0,27	0,15	0,18	0,28	0,60	-0,42	-0,52	-0,50	-0,40	0,15
Tylko chorym dzieciom rodzice /mama, tato/ poświęcają najwięcej uwagi	0,26	0,08	0,27	0,20	0,74	-0,60	-0,72	-0,59	-0,65	0,36
Uważam, że najwięcej opieki dostają chore dzieci	0,11	0,09	0,24	0,15	0,78	-0,68	-0,69	-0,59	-0,66	0,51
Wariancja wyjaśniona	5,84	3,89	4,51	3,02	2,82					
Udział	0,14	0,09	0,11	0,07	0,07					

Trzeci czynnik, którego udział w wyjaśnieniu wariancji wynosi 11% nazwano - „*Koalicja z matką*”. Na treść psychologiczną tej skali składa się przekonanie dziecka, że bez niego mama byłaby samotna, że potrzebuje ona jego opieki, pocieszenia, rad, wskazówek, ochrony przed ojcem oraz obraz matki jako osoby nieszczęśliwej w małżeństwie i nieradzącej sobie z problemami jakie niesie życie.

Czwarty czynnik, którego udział w wyjaśnieniu wariancji wynosi 7% nazwano - „*Brak akceptacji-odrzućenie*”. Na jego psychologiczne znaczenie składają się doświadczane przez dziecko ze strony rodziców liczne kary, nadmierne wymagania, niezadowolenie z jego osiągnięć oraz wynikające z braku akceptacji wyglądu dziecka – rady, aby obniżyło swoją masę ciała.

Piąty czynnik, którego udział w wyjaśnieniu wariancji wynosi 7% nazwano - „*Obojętność*”.

Na psychologiczne znaczenie tego czynnika składa się przekonanie dziecka, że tylko wtedy rodzice poświęcają mu swój czas, uwagę, obdarzają opieką, gdy jest chore.

Wszystkie czynniki w sumie wyjaśniają 48% wariancji.

Współczynniki rzetelności α Cronbacha dla poszczególnych czynników, które tworzą skalę kwestionariusza KBZRR są wysokie i mieszczą się w granicach od 0,87 do 0,71. Szczegółowe informacje na temat współczynników rzetelności, średnich korelacji dla pięciu skal Kwestionariusza KBZRR i poszczególnych itemów tworzących skalę przedstawiono w kolejnych tabelach 2-6.

Jak wynika z danych zamieszczonych w tabelach 2-6, najwyższy współczynnik rzetelności, wynoszący 0,87 uzyskała skala – *Przemoc*, a najniższy, wynoszący 0,71 – skala – *Odrzućenie*.

Tab. 2. Współczynniki rzetelności skali *Przemoc* KBZRR oraz tworzących ją itemów

Śred=6,05; Odch.st=7,17 α Cronbacha: 0,87; Śr. kor. między poz.: 0,39	Śred.gdy usunięte	War.gdy usunięte	Od.St.gdy usunięte	Poz-Cał. Korel.	α gdy usunięta
Rodzice /mama, tato/ stosują przemoc	5,70	43,53	6,60	0,70	0,87
Doświadczalam przemocy fizycznej (bicie, popychanie)	5,61	41,88	6,47	0,72	0,86
Doświadczalam przemocy seksualnej (dotykanie, kontakty seksualne)	5,80	44,26	6,65	0,64	0,87
Rodzice /mama, tato/ wyśmiewają moje błędy	5,64	43,19	6,57	0,65	0,87
Rodzice /mama, tato/ nie liczą się z moim zdaniem	5,23	41,38	6,43	0,58	0,87
Rodzice /mama, tato/ nie respektowali mojego zdania	5,42	42,28	6,50	0,63	0,87
Rodzice /mama, tato/ nie respektują mojej prywatności	5,41	42,61	6,53	0,56	0,87
Doświadczalam przemocy emocjonalnej (wzywiska, wyśmiewanie się)	5,37	42,29	6,50	0,56	0,87

Tab. 3. Współczynniki rzetelności skali *Nadopiekuńczość* KBZRR oraz tworzących ją itemów

Śred=9,84; Odch.st=6,91 α Cronbacha: 0,79; Śr. kor. między poz.: 0,79	Śred.gdy usunięte	War.gdy usunięte	Od.St.gdy usunięte	Poz-Cał. Korel.	α gdy usunięta
Boję się, jak poradzę sobie w życiu bez rodziców /mamy, taty/	8,81	41,38	6,43	0,31	0,79
Mama wie najlepiej czego potrzebuję, i co czuję	8,35	39,80	6,31	0,34	0,79
Tato ochrania mnie przed problemami	8,55	40,11	6,33	0,37	0,78
Wiem, że mogę w życiu liczyć tylko na rodziców	8,82	38,47	6,20	0,50	0,76
Dopóki jestem w z rodzicami /mama, tato/, czuję się bezpieczna	8,37	36,05	6,00	0,56	0,76
Mama próbuje rozwiązać wszystkie moje problemy	9,10	38,96	6,24	0,52	0,76
Tylko dom rodzinny ochroni mnie przed zagrażającym, obcym światem	8,84	37,61	6,13	0,55	0,76
Tylko rodzice /mama, tato/ znają moje sekrety	9,35	40,98	6,40	0,50	0,77
Tylko rodzice /mama, tato/ mogą ochronić mnie przed problemami dorosłego życia	9,02	38,03	6,17	0,58	0,76

Tab. 4. Współczynniki rzetelności skali *Koalicja z matką* KBZRR oraz tworzących ją itemów

Śred=8,76; Odch.st=7,56 α Cronbacha: 0,83; Śr. kor. między poz.: 0,84	Śred.gdy usunięte	War.gdy usunięte	OdSt.gdy usunięte	Poz-Cał. Korel.	α gdy usunięta
Beze mnie mama byłaby samotna	7,75	48,29	6,95	0,40	0,83
Mama potrzebuje mojej opieki i pocieszenia	7,84	47,27	6,88	0,56	0,81
Uważam, że mama nie poradzi sobie beze mnie	8,05	48,41	6,96	0,54	0,82
Mówię mamie jak ma postępować	7,98	48,38	6,96	0,54	0,82
Gdy mama sprzecza się z tatą stoję po jej stronie	7,43	45,42	6,74	0,49	0,82
Bywały sytuacje, gdy broniłam mamę przed tatą	7,78	45,17	6,72	0,59	0,81
Mama chroniła mnie przed tatą	7,87	46,16	6,79	0,52	0,82
Mama nie jest zadowolona ze swojego małżeństwa	7,88	45,76	6,76	0,47	0,82
Mama nie radzi sobie z problemami jakie niesie życie	8,12	47,89	6,92	0,54	0,82
Tato nie radzi sobie z problemami jakie niesie życie	8,11	46,46	6,82	0,61	0,81

Tab. 5. Współczynniki rzetelności skali *Brak akceptacji-odrzućenie* KBZRR oraz tworzących ją itemów

Śred=4,53; Odch.st=3,74 α Cronbacha: 0,71; Śr. kor. między poz.: 0,72	Śred.gdy usunięte	War.gdy usunięte	OdSt.gdy usunięte	Poz-Cał. Korel.	α gdy usunięta
Rodzice /mama, tato/ stawiają mi wysokie wymagania	3,32	9,46	3,08	0,43	0,68
Rodzice /mama, tato/ nie są zadowoleni z moich osiągnięć	3,42	9,37	3,06	0,46	0,67
Rodzice /mama, tato/ karali mnie za każde przewinienie	3,80	9,77	3,13	0,55	0,64
Zdaniem rodziców /mama, tato/ powinnam schudnąć	4,02	10,05	3,17	0,42	0,68
Mama/tato nie znosi sprzeciwu	3,56	8,96	2,99	0,51	0,65

Tab.6. Współczynniki rzetelności skali *Obojętność* KBZRR oraz tworzących ją itemów

Śred=4,64; Odch.st=4,09 α Cronbacha: 0,79; Śr. kor. między poz.: 0,80	Śred.gdy usunięte	War.gdy usunięte	OdSt.gdy usunięte	Poz-Cał. Korel.	α gdy usunięta
Mama poświęca mi znacznie więcej uwagi i czasu gdy jestem chora, niż kiedy jestem zdrowa	3,26	11,12	3,34	0,44	0,82
Uważam, że najwięcej opieki dostają chore dzieci	3,52	9,28	3,05	0,72	0,69
Tylko chorym dzieciom rodzice /mama, tato/ poświęcają najwięcej uwagi	3,63	9,51	3,08	0,74	0,68
Aby nie martwić rodziców, nie mówię im o swoich problemach	3,52	10,14	3,18	0,55	0,77

Podsumowanie

Procedura budowy kwestionariusza KBZRR ujawniła pięć wymiarów zaburzonych relacji między rodzicami i dziećmi, które ściśle korespondują z wyodrębnionymi w literaturze przedmiotu [4,5,6] modelami rodzin oraz postawami wychowawczymi rodziców [7], analizowanymi w aspekcie genezy różnych zaburzeń.

Pierwszy czynnik o nazwie - *Przemoc*, opisujący zachowania rodziców wobec dziecka nacechowane przemocą emocjonalną, fizyczną oraz seksualną, jest spójny z opisaną przez Roe i Siegelmana [7] postawą wychowawczą odrzucającą oraz przedstawianą przez Root i Fallon [6] modelem rodziny chaotycznej.

Według Root i Fallon [6] ten model rodziny obserwuje się najczęściej w odniesieniu do pacjentek z bulimią, a także dzieci alkoholików, które postępują zgodnie z głównym hasłem dominującym w chaotycznych rodzinach: „nie mów, nie czuj, nie ufaj”. Chaotyczne rodziny mają wiele problemów, wśród których wymienia się: depresję, uzależnienia od alkoholu i środków psychoaktywnych, podejmowanie przez członków rodziny prób samobójczych, pseudorozwiązania, brak granic, pseudoautonomię, bezsilność, niekontrolowaną ekspresję agresji i wyrażanie jej przez zachowania pasywno-agresywne. Brak granic w tych rodzinach sygnalizuje również brak emocjonalnych granic z rodzicami, szczególnie

z matką. Rozwój granic jest stale atakowany i część dzieci staje się ofiarami wykorzystywania psychologicznego, fizycznego czy seksualnego. Dzieci doświadczając wykorzystywania unikają kontaktów interpersonalnych, przejawiają zaburzenia dysocjacyjne, tendencję do minimalizowania trudnych doświadczeń. W rodzinach chaotycznych członkowie czują się bezsilnymi ofiarami, a alkohol może być sposobem tłumienia agresji, jej rozładowania, odseparowania się od rzeczywistości lub radzenia sobie z poczuciem smutku, straty, czy też depresją [6].

Drugi czynnik nazwany został - *Nadopiekuńczość* i jest spójny z opisaną przez Roe i Siegelmana [7] ochraniającą postawą rodzicielską, z modelem rodziny nadopiekuńczej, scharakteryzowanej przez Root i Fallon [6] oraz z jednym z wzorów relacji występującym w rodzinach tzw. psychosomatycznych, przedstawionych przez Minuchina [4,5].

Na treść psychologiczną tej skali składa się lęk przed dorastaniem i radzeniem sobie w życiu bez rodziców, przekonanie dziecka, że tylko rodzice mogą dać poczucie bezpieczeństwa, zrozumienia, znają jego uczucia i potrafią zaspokoić jego potrzeby, ochronić przed problemami dorosłego życia i zagrażającym, obcym światem.

Według Minuchina [4,5] wszystkich członków rodziny z takim wzorem relacji, charakteryzuje wysoki poziom zainteresowania się opieką nad innymi członkami rodziny. Dzieci pragną opiekować się rodzicami, rodzice-dziećmi. Skutkiem nadopiekuńczości rodziców jest brak kształtowania się autonomii, poczucia kompetencji, indywidualności, zainteresowania zewnętrzną rzeczywistością u dzieci i prowadzi do tego, że dziecko czuje się odpowiedzialne za innych członków rodziny.

Root i Fallon [6] podkreślają, że w nadopiekuńczej rodzinie nie są akceptowane uczucia takie jak: agresja i smutek, a także bunt i niezależność. Członkowie tych rodzin czują się niekompetentni, bezradni, bezsilni i niezdolni do podjęcia decyzji. Stałe udzielanie rad dzieciom przez rodziców w tych rodzinach prowadzi do ich submisyjności, pasywności, braku asertywności, pseudoautonomii, gdyż każde działanie wymaga akceptacji innych. Dzieci funkcjonujące w rodzinach nadopiekuńczych tłumią swoje potrzeby i uczucia, a dążą do zaspokojenia potrzeb innych osób, mają trudności z wyrażaniem negatywnych emocji, nie radzą sobie z nimi i nadmiernie koncentrują się na uczuciach innych ludzi.

W konsekwencji doświadczania nadopiekuńczych postaw rodzicielskich dziecko boi się dorastać, konfrontować z zadaniami i problemami życia codziennego, wyrażać własne potrzeby i uczucia, ma niską tolerancję na frustrację oraz stosuje nieadaptacyjne metody radzenia sobie ze stresem. Osoba doświadczająca tego typu postaw rodzicielskich może

przejawiać różnego typu zaburzenia, celem uzyskiwania stałe opieki ze strony rodziców, ich pomocy, prezentować siebie jako osobę nieodpowiedzialną, niezaradną, wymagającą kontroli i pomocy.

Trzeci czynnik nazwano - *Koalicja z matką*. Na treść psychologiczną tej skali składa się przekonanie dziecka, że bez niego mama byłaby samotna, że potrzebuje ona jego opieki, pocieszenia, rad, wskazówek, ochrony przed ojcem oraz obraz matki jako osoby nieszczęśliwej w małżeństwie i nieradzącej sobie z problemami jakie niesie życie.

Problem koalicji dziecka z matką, włączania dziecka w konflikty rodziców i konsekwencje tego typu relacji opisują badacze [4,5,8,9,10] zajmujący się funkcjonowaniem rodzin z problemem alkoholowym, rodzin, w których stosowana jest przemoc, a także z dzieckiem z zaburzeniami odżywiania.

Kog i Vandereycken [8,9] zwracają uwagę, że kobiety z anoreksją idealizują matkę, tworząc z nią symbiotyczny układ przeciwko ojcu, którego postrzegają na bazie ocen swoich matek, jako agresywnych i stosujących przemoc.

Weber i Stierlin [10] opisują, że rodzinach kobiet z anoreksją nie dochodzi do rozróżnienia, określenia ról (rodziców i dzieci). Dziecko będące w koalicji z członkiem rodziny, staje się „zastępstwem” za partnera, czując się silne i ważne w tej roli. Rodzice sabotują się wzajemnie, wciągając w koalicję dziecko.

Podobnie Minuchin [4,5] zwraca uwagę na jeden z charakterystycznych dla rodzin tzw. psychosomatycznych wzorów relacji, polegający na nawiązywaniu z dzieckiem koalicji przeciwko drugiemu rodzicowi, prowokowaniu, aby było mediatorem lub osobą wspierającą dla jednego z rodziców [3,4,5].

W takim układzie rodzinnym dziecko „zamienia się” rolami z matką, stając się jej opiekunem, doradcą, obrońcą, stara się zaspokoić jej potrzeby, czuje się winne za samotność matki, za nieudane życie swoich rodziców.

Czwarty wyodrębniony w pracy czynnik nazwano - *Brak akceptacji-odrzućcie*. Na psychologiczne znaczenie tej skali składają się doświadczane przez dziecko ze strony rodziców liczne kary, nadmierne wymagania, niezadowolenie z jego osiągnięć oraz wyglądu.

Skala ta koresponduje z wyodrębnionymi przez Roe i Siegelmana [7] postawami wychowawczymi: odrzucającą i wymagającą, a także – częściowo – z opisanym przez Root i Fallon [6] modelem rodziny perfekcyjnej.

Zdaniem Roe i Siegelmana [7] rodzice charakteryzujący się postawą wychowawczą wymagającą ustalają dziecku wysokie wymagania w różnych dziedzinach, np. obyczajów, nauki

w szkole. Wprowadzają też ściśle zarządzenia i żądają bezwzględnego ich przestrzegania, chcą, aby dziecko było stale zajęte użytecznymi czynnościami, stosują wiele kar i ograniczają przyjaźnie dziecka, nie starając się zrozumieć jego uczuć. Rodziców cechuje dominacja, despotyzm i nielichenie się ze zdaniem dziecka.

Rodzice reprezentujący postawę odrzucającą, są wobec swoich dzieci chłodni, wrogo ustosunkowani, wyśmiewają ich błędy i trudności oraz ograniczają z nimi kontaktów [7].

Wydaje się jednak, że odrzucenie dziecka przez rodziców może mieć różne formy i ujawnia się nie tylko poprzez słowa, że nie chcieli mieć dziecka, stosowanie przemocy fizycznej, ale również w sytuacji, gdy rodzice chcieli mieć dziecko, ale nie takie, jaka jest córka czy syn. Wyrazem odrzucenia w drugiej formie może być model rodziny perfekcyjnej, w której dziecko nie jest akceptowane bezwarunkowo, za to, że jest, a wyrazy miłości i uwagę otrzymuje jedynie wtedy, gdy zachowuje się zgodnie z oczekiwaniami i życzeniami swoich rodziców.

Według Root i Fallon [6] dzieci w rodzinach perfekcyjnych wkładają wiele energii aby dostosować się do oczekiwań rodziców, wyrażać akceptowane przez nich opinie i emocje, a nie te które rzeczywiście czują. Charakteryzuje je brak tożsamości. „Ja” zdefiniowane jest przez osiągnięcia, odpowiedni wygląd, określone, pożądane reakcje w stosunku do innych, a brak doskonałości jest powodem odczuwania wstydu. Otoczenie postrzega taką rodzinę jak perfekcyjną z perfekcyjnym dzieckiem, a rodziców, jako osoby niezwykle dbające o dziecko. W rzeczywistości dzieci charakteryzują takich rodziców jako nadmiernie wtrącających się i zaangażowanych w kontrolę, komentujących ich wygląd i wagę ciała, myśli i uczucia, a jednocześnie utrudniających im rozwój autonomii [6].

W konsekwencji doświadczania tego typu zachowań ze strony rodziców, dziecko, czując się nieakceptowane przez najbliższe i najważniejsze dla niego osoby, może szukać akceptacji wśród młodzieży prezentującej zaburzenia zachowania, w „wirtualnym świecie” na internetowych forach, prowadząc blog lub też dążyć, do tego, aby wreszcie zasłużyć na akceptację i miłość rodziców, spełniając ich ambicje i pragnienia, rezygnując z własnych potrzeb i rozwoju tożsamości.

Piąty czynnik, który nazwano - *Obojętność* opisuje przekonanie dziecka, że tylko wtedy rodzice poświęcają mu swój czas, uwagę, obdarzają opieką, gdy jest chore. Skala ta jest częściowo spójna z opisaną przez Roe i Siegelmana [7] postawą wychowawczą liberalną. Rodzice przejawiający tę postawę nie interesują się zbytnio

dzieckiem i zajmują się nim tylko wtedy, gdy nie są zajęci czymś innym.

W sytuacji, gdy rodzice zwracają na dziecko uwagę, obdarzają swoim czasem, zainteresowaniem i stają się opiekuńczy, tylko wtedy, gdy jest chore, otrzymuje ono komunikat, że choroba przynosi emocjonalne korzyści, jest jedynym sposobem na uzyskanie bliskości rodziców i zaspokojenie potrzeb emocjonalnych. W związku z tym, ważnym pytaniem, jakie powinno być zadane członkom rodzin przychodzącym na terapię z powodu zaburzeń nerwicowych, odżywiania, uzależnień, powinno być pytanie dotyczące korzyści, jakich dostarcza choroba oraz analiza komunikacyjnej roli objawów.

Przedstawiony w artykule Kwestionariusz do Badania Zaburzonych Relacji w Rodzinie będzie weryfikowany przez jego autorki w dalszych badaniach, które obejmą grupy kobiet i mężczyzn z zaburzeniami odżywiania, uzależnieniem od Internetu i telefonu komórkowego oraz młodzieży nadużywającej alkoholu, stosującej środki psychoaktywne i podejmującej próby samobójcze.

Piśmiennictwo

1. Pawłowska B., Zaburzenia odżywiania u kobiet w kontekście zmiennych psychologicznych i społecznych, Lublin, Uniwersytet Medyczny w Lublinie, 2007. Rozprawa habilitacyjna.
2. Wójcicka A., Stodulska-Błaszkę A. Przemoc domowa – różne definicje, różne reakcje - przegląd piśmiennictwa. Curr. Probl. Psychiatrii, 2010; 11(2):
3. Józefik B. Relacje rodzinne w anoreksji i bulimii psychicznej. Kraków; Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego: 2006.
4. Minuchin S., Baker L., Rosman B.L., Liebman R., Milman L., Todd T.C. (1975): A conceptual model of psychosomatic illness in children. Family organization and family therapy. Arch. Gen. Psychiatrii, 1975; 32(8): 1031-1038.
5. Minuchin S., Rosman B.L., Baker L. Psychosomatic Families. London; Harvard University Press: 1978.
6. Root M.P., Fallon P., Friedrich W. Bulimia: a system approach to treatment. New York-London, Ontario: 1986.
7. Roe A., Siegelman M. A Parent –Child Relations Questionnaire. Child Development, 1963; 34: 355-369.
8. Kog E., Vandereycken W. Family interaction in eating disorder patients and normal controls. I. J. Eating Disorders, 1989; 8(1): 11-23.
9. Kog E., Vandereycken W. 1989: The Facts: A Review of Research Data on Eating Disorder Families. W: Vandereycken W., Kog E., Vanderlinden J. (eds): The Family approach to eating disorders. New York; PMA Publishing Corp: 1989, pp. 25-56.
10. Weber G., Stierlin H. Familiendynamik und Familientherapie der Anorexia nervosa - Familie. Meermann R. Hrsg. Anorexia Nervosa. Schattauer, Stuttgart: 1981, 108-115.

Adres do korespondencji:

pawlowskabeata@tlen.pl
Katedra i Klinika Psychiatrii UM w Lublinie

Załącznik 1

Kwestionariusz do Badania Zaburzonych Relacji w Rodzinie autorstwa Beaty Pawłowskiej i Emilii Potembskiej

Twierdzenia	NIGDY	RZADKO	CZASAMI	CZĘSTO	ZAWSZE
Bywały sytuacje, gdy broniłam mamę przed tatą					
Wiem, że mogę w życiu liczyć tylko na rodziców					
Rodzice /mama, tato/ nie są zadowoleni z moich osiągnięć					
Aby nie martwić rodziców, nie mówię im o swoich problemach					
Rodzice /mama, tato/ nie respektowali mojego zdania					
Mama/tato nie znosi sprzeciwu					
Beze mnie mama byłaby samotna					
Rodzice /mama, tato/ nie liczą się z moim zdaniem					
Dopóki jestem w z rodzicami /mama, tato/, czuję się bezpieczna					
Mama poświęca mi znacznie więcej uwagi i czasu gdy jestem chora, niż kiedy jestem zdrowa					
Doświadczałam przemocy fizycznej (bicie, popychanie)					
Tylko dom rodzinny ochroni mnie przed zagrażającym, obcym światem					
Mama potrzebuje mojej opieki i pocieszenia					
Tylko rodzice /mama, tato/ mogą ochronić mnie przed problemami dorosłego życia					
Rodzice /mama, tato/ stawiają mi wysokie wymagania					
Mama chroniła mnie przed tatą					
Boję się, jak poradzę sobie w życiu bez rodziców /mamy, taty/					
Doświadczałam przemocy seksualnej (dotykanie, kontakty seksualne)					
Tato nie radzi sobie z problemami jakie niesie życie					
Tylko chorym dzieciom rodzice /mama, tato/ poświęcają najwięcej uwagi					
Mama próbuje rozwiązać wszystkie moje problemy					
Gdy mama sprzecza się z tatą stoję po jej stronie					
Rodzice /mama, tato/ stosują przemoc					
Mama wie najlepiej czego potrzebuję, i co czuję					
Mama nie radzi sobie z problemami jakie niesie życie					
Doświadczałam przemocy emocjonalnej (wyzwiska, wyśmiewanie się)					
Mówię mamie jak ma postępować					
Rodzice /mama, tato/ karali mnie za każde przewinienie					
Tato ochrania mnie przed problemami					
Uważam, że mama nie poradzi sobie beze mnie					
Rodzice /mama, tato/ nie respektują mojej prywatności					
Zdaniem rodziców /mama, tato/ powinnam schudnąć					
Tylko rodzice /mama, tato/ mogą ochronić mnie przed problemami dorosłego życia					
Rodzice /mama, tato/ wyśmiewają moje błędy					
Mama nie jest zadowolona ze swojego małżeństwa					
Uważam, że najwięcej opieki dostają chore dzieci					